

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи
з дисципліни «РИТОРИКА»
для здобувачів освітнього ступеня бакалавра
усіх спеціальностей
денної форми навчання

Черкаси
2017

УДК 808.5
ББК 83.7
М 54

Упорядник: Пчелінцева О.Е., *канд. філол.наук, доцент*

Рецензент: Сидоренко Л.М., *канд. філол.наук, доцент*

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни
М54 «Риторика» для здобувачів освітнього ступеня бакалавра усіх спеціальностей денної форми навчання [Електронний ресурс] / [Упоряд. : Пчелінцева О.Е.] ; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2017. – 25 с. – Назва з титульного екрана.

Викладено навчальні матеріали, наведено завдання до самостійної роботи з дисципліни «Риторика», подано вимоги щодо їх виконання та перелік рекомендованої літератури.
Для студентів усіх спеціальності денної форми навчання.

УДК 808.5
ББК 83.7

В авторській редакції.

Виробничо-практичне
електронне видання
мережного використання

ЗМІСТ

До теми “Історія риторики”	3
До теми “Види красномовства”	11
До теми “Мовне оформлення”	12
До теми “Структура виступу”	13
До теми “Техніка мовлення”	14
До теми “Чистота мовлення”	16
До теми “Багатство та різноманітність мовлення”	17
До теми “Оратор та аудиторія”	19
До теми “Психологія в ораторському мистецтві”	21
До теми “Полеміка”	23
Використана література.....	25

ДО ТЕМИ “ІСТОРІЯ РИТОРИКИ”

Завдання 1. Прочитайте мікротекст та визначте роль ораторського мистецтва у професійній діяльності. Назвіть професії, для яких мистецтво переконуючої комунікації є їх фундаментом.

У багатьох людей склалося переконання, що мистецтво говорити публічно, ораторське мистецтво – дар згори, талант, яким володіють обранці. Вимога “говорити добре” останнім часом піддається забуттю, підміняється здатністю вирішувати професійні питання будь-якими засобами, що саме по собі є не тільки помилковим, але й аморальним. Сьогодні відроджується традиція вільного володіння словом, зростає попит на людей, які вміють викладати свої думки самостійно, впливаючи на оточуючих не тільки мовною правильністю, але й логіко-композиційною змістовністю. Зміни в суспільстві ставлять високі вимоги до усного мовлення фахівця, необхідністю якого стає діалектична єдність форми і змісту (Ч. Дилецький).

Завдання 2. З’ясуйте, про які завдання оратора йдеться в наведених висловах. Чітко сформулюйте основні функції оратора, які ще з часів античності не втратили своєї актуальності.

Обов’язок оратора – говорити правду (Платон).

Найкращим оратором є той, хто своїм словом і повчає слухачів, і дає насолоду, і справляє сильне враження (Цицерон).

Завдання 3. Проілюструйте яскравими й переконливими прикладами наведені твердження.

Якщо у людини інтелект спить, то у неї бідний словник, штамповані стереотипні фрази, убога й примітивне мислення (А Коваль).

Яка головонька, така й розмовонька (нар. тв.).

Завдання 4. Прочитайте текст і з’ясуйте, що закликає захистити, притулити до серця, наповнити життям видатний письменник, політик і громадський діяч І. Драч у зверненні до молоді.

Так, це до тебе, саме до тебе воно! Це від тебе залежить зараз, чи перерветься золота нитка тисячоліть, і чи оживе і заграє на сонці! Це від тебе, саме від тебе залежить, чи джерело рідної мови замулиться в твоїй душі, а чи дружно дихатиме! Океаном дихатиме!

Завдання 5 Ознайомтесь із концепцією Галини Сагач щодо статусу риторики. З'ясуйте, чи є тотожними, на думку автора, поняття риторика та ораторське мистецтво, висловіть власну точку зору.

У пропонованій нами концепції статусу риторики вона розглядається як наука про закони управління мисленнєво-мовленнєвою діяльністю, тобто про закони, які визначають ефективність цієї діяльності. Риторика в нашому розумінні є наукою (не мистецтвом) і тому, гадаємо, риторику не слід ототожнювати з ораторським мистецтвом. Якщо риторики людину можна навчити, то ораторським мистецтвом може оволодіти той, у кого є схильність до цього виду творчості. На відміну від ораторського мистецтва, риторика є основою, базою, необхідною передумовою для розвитку ораторських здібностей.

Завдання 6. Обґрунтуйте ознаки, які визначають специфічність риторичної науки, та проілюструйте кожну із них яскравими прикладами.

Риторика є комплексною наукою за своєю спрямованістю, оскільки ...

Риторичі властивий певний універсалізм, оскільки ...

Риторика є прикладною наукою за своєю спрямованістю, оскільки риторичі властива системність, що простежується, насамперед, у ...

Завдання 7. Схарактеризуйте ті особистісні якості, які активно розвиває риторика в людині: культуру мислення, культуру мовлення, культуру поведінки, культуру спілкування. Свою відповідь проілюструйте переконливими прикладами.

Завдання 8. Обґрунтуйте твердження, що риторика – це найоптимальніший шлях особистісного розвитку людини взагалі і фахівця зокрема.

Завдання 9. Проілюструйте переконливими прикладами твердження, що ефективна мисленнєво-мовленнєва діяльність є основою професіоналізму юриста, менеджера, перекладача, журналіста.

Завдання 10. Прочитайте наведені мовою перекладу фрагменти з “Риторики” Аристотеля і з’ясуйте, чим риторика відрізняється від інших наук. Перекладіть українською.

Определяем риторику как способность находить возможные способы убеждения относительно каждого данного предмета. Это не составляет задачи какого-нибудь другого искусства, потому что каждая другая наука может поучать и убеждать только относительно того, что принадлежит к ее области, как, например, врачебное искусство – относительно того, что способствует здоровью или ведет к болезни, геометрия – относительно возможных между величинами изменений. арифметика – относительно чисел; точно так же и остальные искусства и науки; риторика же, по видимому, способна находить способы убеждения относительно каждого данного предмета, потому-то мы и говорим, что она не касается какого-нибудь частного, определенного класса предметов.

Завдання 11. Назвіть і схарактеризуйте найпоширеніші та відомі вам із власного досвіду прийоми збереження й посилення контакту мовця зі слухачською аудиторією.

Завдання 12. Проілюструйте закони риторики на прикладі підготовки промови / доповіді за визначеною вами темою.

Завдання 13. Про неврахування якого закону риторики йдеться у наведеному вислові, Означте мету та сутність цього закону і наведіть приклади його майстерного застосування у практиці ділових, академічних, судових промов:

Неприйняття до уваги характеру слухачів зробить безплідними зусилля навіть великого таланту (О. Бен).

Завдання 14. Пригадайте, яким законом риторики завершується етап організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності та в чому полягає його суть.

Завдання 15 Проілюструйте прикладами роль і значення п'ятого закону риторики у професійній діяльності науковця, викладача, менеджера, юриста, журналіста.

Завдання 16 Сформулюйте вимоги мовленнєвого закону до оратора, які віддзеркалено у мовних нормах для кожного рівня ієрархічної системи мови: орфоепічні норми, лексичні норми, морфологічні норми, синтаксичні норми, стилістичні норми.

Завдання 17. Обґрунтуйте, чи має (якщо має, то яке) значення для оратора знання орфографічних та пунктуаційних норм, наприклад, української мови.

Завдання 18. Визначте такі лінгвістичні поняття: омоніми, синоніми, антоніми, пароніми, терміни, професіоналізм, діалектизми, мовленнєві штампи. Наведіть переконливі приклади українською мовою і посніть типові помилки при вживанні подібної лексики.

Завдання 19. Схарактеризуйте та проілюструйте прикладами галузі, якими була представлена риторика у V столітті до н.е. Сформулюйте цілі різних видів промов.

Завдання 20. Пригадайте, хто з давньогрецьких філософів-просвітителів, майстерно володіючи всіма формами ораторських промов, законами логіки, мистецтвом спору, умінням впливати на слухацьку аудиторію, створив культ слова та заклав підвалини риторики як науки про ораторське мистецтво.

Завдання 21. Прочитайте фрагмент з промови Горгія та з'ясуйте, у чому вбачав відомий софіст силу оратора. Проілюструйте переконливими прикладами твердження Горгія.

Похвала Олені (фрагменти)

Славою служить місту сміливість, тілу – краса, духу – розумність, мовленню наведеному – правдивість; все протилежне цьому – лише безславність. Слово – найвеличніший володар: видом мале й непомітне, а справи творить чудові – може страх припинити, печаль відвернути, викликати радість, посилити жалість. Однакову могутність мають сила слова і стану душі, і склад ліків для відчуттів тіла, Подібно до того, як із ліків різні по-різному виводять соки з тіла й одні припиняють хвороби, інші ж – життя, – так само й промови: одні засмучують, інші захоплюють, тих лякають, а іншим, хто відверто слухає їх, вони хоробрість навіюють. Буває, недобрим своїм переконанням душу вони зачаровують і заворожують.

Завдання 23. Проаналізуйте наведену рекомендацію ораторові та проілюструйте її переконливими прикладами. З'ясуйте роль і значення цього прийому за різних ситуацій спілкування.

Серйозні доводи супротивника спростовуй жартом, жарти – серйозністю (Горгій).

Завдання 24. Розвинувши принципи Горгія, Сократ розробив 4 основні принципи композиції ораторського твору, які мали реалізуватись у чотирьох обов'язкових частинах промови, цілі яких відповідно були такі:

- 1) привернути увагу слухачів;
- 2) переконати слухачів;
- 3) відстояти власну точку зору;
- 4) підбити підсумки сказаного.

Назвіть ці частини промови.

Завдання 25. Приєднайтеся, наводячи достатні приклади, до думки Платона, що софіст – це удаваний мудрець, а софістика – удавана, несправжня мудрість, псевдонаука, бо є байдужою до істини.

Завдання 26. Пригадайте, у чому вбачав сутність красномовства Платон, переконливо та гостро критикуючи софістичну риторичку.

Завдання 27. Ознайомтеся з легендою про Демокрита і поясніть, який хист допоміг філософу переконати царя Дарія. Пригадайте, хто ще з давньогрецьких філософів, байкарів мав неперевершений дар дотепного слова. Перекладіть українською.

О мудрости, остроумии и необычайном даре провидения Демокрита создавались легенды. Одна из них рассказывает, например, что, когда у персидского царя Дария умерла его любимая и прекрасная жена и монарх находился в безутешном состоянии, Демокрит пообещал вернуть к жизни покойную, если царь даст ему все необходимое. Дарий отдал распоряжение: не жалеть никаких средств. Философ был удовлетворен, но заметил, что теперь ему не хватает только одного. Если Дарий напишет на гробнице жены имена трех человек, никогда не испытавших горя, красавица тотчас же оживет. Всемогущий царь, конечно, не мог этого выполнить. Тогда Демокрит засмеялся, по своему обыкновению, и сказал: «Что же ты, нелепейший человек, не перестаешь плакать, как будто с тобой одним случилось такое несчастье, ведь ты не можешь найти даже одного человека, которому не пришлось бы испытать какую-нибудь печаль». (П. Таранов).

Завдання 28. Прочитайте афоризми Демокрита, перекладіть їх українською мовою та проілюструйте прикладами ті, що справили на вас найбільше враження.

- Надо стремиться к многомыслию, а не к многознанию
- Не стремись все знать, чтобы не оказаться во всем невеждой.
- Откровенная речь – свойство свободного духа, однако опасно выбрать для нее неподходящий момент.
- Добро не в том, чтобы не делать несправедливости, а в том, чтобы даже не желать этого.
- Тому, кто будет властвовать над другими, надлежит сначала властвовать над собой.
- Богат тот, кто беден желаниями.
- Разуму учит не время, а надлежащее воспитание и природа.
- Прекрасное постигается путем изучения и ценой больших усилий, дурное усваивается само собой, без труда.
- Благоразумен тот, кто не печалится о том, чего не имеет, но радуется тому, что имеет.

- Честный и бесчестный человек познаются не только из того, что они делают, но и из того, что они желают.
- Мужественен не только тот, кто побеждает врагов, но и тот кто , кто господствует над своими удовольствиями. Некоторые же царствуют над городами и в то же время являются рабами женщины.
- Найти одно научное доказательство для меня лучше, чем овладеть всем персидским царством.
- Не слово, а несчастье есть учитель глупцов.
- Счастье – это хорошее расположение духа, благосостояние, гармония, симметрия и невозмутимость.
- Слово – тень дела.
- Прекрасна во все середина: мне по душе ни избыток, ни недостаток.
- Не делать никаких уступок жизни есть признак безрассудства.
- Те, кому доставляют удовольствие несчастья близких, не понимают, что перемены судьбы могут коснуться всех.
- Удовольствия и страдания служат критериями решений относительно того, к чему следует стремиться и чего избегать.
- Ни одна вещь не возникает беспричинно, но все возникает на каком-нибудь основании и в силу необходимости.
- Желать чрезмерно подобает ребенку, а не мужу.
- Из мудрости вытекают следующие три способности: выносить прекрасные решения, безошибочно говорить и делать, что следует.

Завдання 29. Прочитайте фрагменти з трактату Цицерона про ораторське мистецтво і підготуйте повідомлення за темами “Риторична концепція Цицерона”, “Цицерон про судові дебати”.

... Истинный оратор... своим влиянием и мудростью не лише собі пошукає почет, а й багатьом громадянам, та й усій державі загалом приносить щастя й добробут. ... Досягти цього красномовства може тільки той, хто глибоко зрозумів людську природу, людську душу й причини, які примушують її спалахувати і заспокоюватися. ... Саме промова солідна, пишна, яка відповідає і почуттям, і думкам слухачів, становить невід’ємне надбання оратора. ...Оратору ніяк не можна відмовити у тій перевазі, що ті самі питання, про які філософи розбалакують безсило та блідо, він уміє поставити й обговорити з усією можливою виразністю й приємністю. Але все ж таки залишаюь при думці , що справжній і досконалий оратора абсолютно про всякий предмет зуміє говорити змістовно й різноманітно. ...Оратором.. буде той, хто будь-яке ... питання, яке вимагає словесної розробки, зуміє викласти точно, струнко, гарно, пам’ятливо й у достойному виконанні. Адже між поетом і оратором багато

спільного; правда, поет дещо більш скутий у римі й більш вільний у вживанні слів; проте багато інших способів прикрашання промови у них є схожими і рівно доступними їм... ..Неможливо оволодіти мистецтвом слова, не вивчивши попередньо висновків філософії. ...Першою й неодмінною умовою для оратора є природне обдарування. Для красномовства необхідного роду жвавість (гнучкість) розуму й чуття, яке сприяє швидкому знаходженню у промові будь-якого предмета її робить прикрашання чисельним, запам'ятовування – правильним і міцним. А наука може у кращому випадку розбудити чи зрушити цю гнучкість розуму: але викласти її, подарувати її наука безсила, бо усе це є дари природи... якості, дані людині від природи... – швидкий язик, звучний голос, сильні легені, міцна статура, склад і вигляд усього обличчя й тіла... .. Оратор повинен володіти дотепністю діалектика, думками філософа, словами мало не поета, пам'яттю законодавця, голосом трагіка, грою такою, як у кращих лицедіїв. ...(Ораторові необхідні)... ревність і захоплена любов до справи! Без цього у житті не можна дійти взагалі ні до чого великого, а тим більше до того, до чого ти прагнеш.

...Мета оратора – говорити переконливо... для всякого роду промови предметом служити або питання невизначене, без визначення осіб і часу, або ж одиничний випадок з відомими особами й у певний час. ... Усі сили та здібності оратора служать для виконання таких п'яти завдань: по-перше, він повинен підшукати зміст для своєї промови; по-друге, розташувати знайдене по порядку, зваживши й оцінивши кожен доказ; по-третє, одягти і прикрасити все це словами; по-четверте, зміцнити промову у пам'яті; по-п'яте, виголосити її достойно і приємно. Далі, я дізнався і зрозумів, що перш ніж розпочинати справу, слід на початку промови схилити слухачів на свою користь, далі пояснити справу, після цього з'ясувати предмет суперечки, потім довести те, на чому ми наполягаємо, потім відкинути заперечення; а у кінці промови все те, що говорить на нашу користь, розгорнути й звеличити, а те, що за супротивника, похитнути й позбавити значення. Далі, вчився я також правил прикрашання стилю: вони повідомляють, що висловлюватися ми повинні, по-перше, чисто й правильно латинню, по-друге, ясно й виразно, по-третє, гарно, по-четверте, доречно, тобто відповідно до достоїнства змісту... Не красномовство, отже, виникло з науки, а наука – з красномовства. ... Краща у світі мета – стати хорошою людиною... ..Оратор – це просто людина, яка вміє користуватися у справах судових і громадських словами, приємними для слуху, і судженнями, переконливими для розуму. ... Ораторське мистецтво не повинно бути жалюгідним і блідим, а повинно бути приємним і розцвіченим найрізноманітнішими предметами, тому гарному ораторові слід багато про що чути, багато чого побачити, багато чого осмислити і засвоїти, а також багато чого перечитати, але не привласнювати це собі, а тільки користуватися з чужих запасів. Тобто я визнаю, що оратор повинен бути людиною бувалою, не новачком і не невігласом ні в якому предметі, не чужим і не стороннім у своїй галузі. ...Ніхто ніколи не міг ні пишності, ні переваги у красномовстві здобути без науки про промови і, що ще важливіше, без всебічної освіти. ...У судових дебатах це (ораторське слово) воістину велика й чине найвеличніша з усіх людських праць. Там єдиною мірою ораторського достоїнства в очах нетямущих є кінцева перемога; там перед тобою озброєний супротивник, якого слід побивати й відбивати; там частенько той, кому належить вирішувати справу, є неприхильним і гнівним або

навіть другом твоєму супротивникові і ворог тобі; і ось тоді ти повинен своїм словом переконати його, заспокоїти чи схвилювати і взагалі усіма способами налаштувати відповідно до обставин, перетворюючи в ньому ненависть у дружбу: ти повинен начебто за допомогою якоїсь механіки то напружити його душу аж до суворості, то розслабити до поблажливості, то збудити у ньому сум, то радість; повинен пускати у справу всю силу думок, всю вагомість слів. До цього має приєднатися виконання, що різноманітністю не присукає втоми, повне природності (за Г. Сагач).

Завдання 30. З'ясуйте силу красномовства та його гуманістичну сутність, прокоментувавши наведені думки Феофана Прокоповича.

Силами красномовства допомагаємо друзям, відбиваємо зазіхання ворогів, захищаємо невинних, засуджуємо нечесних, викриваємо засідки, перешкоджаємо розрухам безпутників, відвертаємо шкоди й небезпеки. Потім цим шляхом з'ясовуємо і зберігаємо дружбу, ним же потішаємо пригноблених у нещасті, даємо розраду в дуже важких становищах, викорчовуємо ненависть, здобуваємо прихильність, втихомирюємо сварки і незгоди. ...ті, які приступають до вивчення цього мистецтва, найдостойнішого і найкращого, хай найперше навчаться бути чесними і корисними для людського життя. Нехай вони знають, що оратори, як і воїни, одержують від вождя мечі не на те, щоб переслідувати чесноту, а щоб відбивати вади, – щоб відстоювати справедливість, щоб нести допомогу невинності, щоб сміливо захищати Батьківщину й церкву.

Завдання 31. Прочитайте фрагменти з “Духовного регламенту” Феофана Прокоповича. Сформулюйте чесноти оратора, які обстоював у теорії й на практиці великий просвітитель, та проаналізуйте їх у контексті сучасних вимог до оратора.

- Не надобно проповеднику шататься вельми, будто в судне гребет. Не надобно руками всплескивать, в боки упираться, подскакивать, смеяться, да не надобно и рыдать; но хотя бы и возмутился дух, надобно елико мощно унимать слезы. ... проповедник должен доказать на себе, что ему слушать то стыдно, и всячески отводит от похвал и заводит иную беседу.

Завдання 32. Чи погоджуєтесь ви з твердженням Феофана Прокоповича, що риторика є “царицею душ, княгинею мистецтв”? Обґрунтуйте свою точку зору.

ЛІТЕРАТУРА

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007

Сагач Г. Риторика. – К.: Довіра, 1999.

Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2007.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

ДО ТЕМИ “ВИДИ КРАСНОМОВСТВА”

Завдання 1 Пригадайте, які промови мають виконувати триєдину функцію (з’ясувати, довести, переконати – вплинути) і яку назву має відповідний вид публічного мовлення (красномовства). Назвіть жанри цього виду красномовства.

Завдання 2 Назвіть та запишіть види публічного мовлення (красномовства) і доведіть, ілюструючи прикладами, справедливість твердження, що види красномовства не є замкнутими системами, що границі між ними є рухомими.

Завдання 3 Доповніть відповідною інформацією (замість питальних знаків) наведену таблицю. Проілюструйте прикладами таблицю і з’ясуйте взаємодію видів публічного мовлення.

Види та жанри публічного мовлення

№	Види публічного мовлення	Жанри
1	Академічне	???
2	Громадсько-політичне	???
3	???	прокурорська (звинувачувальна), адвокатська (захисна), самозахисна промови; промови потерпілого, свідків; громадсько-обвинувальна промова
4	Дипломатичне	???
5	Військове	???
6	Ділове	???
7	Духовне (церковнобогословське)	???
8	???	ювілейна, застільна (тост), вітальна, ритуальна промови, поздоровлення

ЛІТЕРАТУРА

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006.

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2007.

ДО ТЕМИ “МОВНЕ ОФОРМЛЕННЯ”

Завдання 1. Зробіть текст яскравим, художнім, емоційним, уживши порівняння, епітети та метафори.

І знову осінь. Дощі. Полудень. Поблизу озеро. Воно знаходиться в тіні дерев.

Завдання 2. Виділіть епітети в поданих нижче реченнях. Поясніть, чому одне і те ж слово в одних випадках виступає просто як означення, а в інших – як епітет.

Жовте листя кружляло під осіннім вітром. Золоте листя тонко дзвеніло під осіннім вітром. Тепле почуття ворухнулося в моїх грудях. Тепле повітря влилося в розчинене вікно. Вогненний заклик оратора наче запалив присутніх. Вогненний потік лився з доменної печі.

Завдання 3. Визначте, яка це синтаксична фігура:

“Люди поділяються на праведників, що вважають себе грішниками, та грішників, що вважають себе праведниками” (Паскаль).

Завдання 4. Розрізніть серед поданих виразів персоніфікації та уособлення.

Стілець жалібно застогнав, коли на нього вмовстився Опанас Іванович. Невизначний смуток підкрався до мене

З чорних грудей хмари вирвалася вогняна блискавка. Мов сонячний стовп у кімнату, в її життя пролилося щастя.

Справжнє життя наче оббігало Сергія кривими стежками.

Завдання 5. Прочитайте дані нижче речення. Спробуйте дати художній опис цих явищ за допомогою літоти, гіперболи та порівняння.

Ліліпут – людина маленька на зріст. Велетень – людина надзвичайно високого росту.

Завдання 6. Перебудуйте послідовно на риторичний вигук, риторичне звертання, риторичне запитання таку фразу:

Український фольклор є скарбницею нашої духовності.

ЛІТЕРАТУРА

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006.

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007.

Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К., 1996.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

Основи мовної комунікації / Укл. Пчелінцева О.Е. – Черкаси: ЧІТІ, 2001.

ДО ТЕМИ “СТРУКТУРА ВИСТУПУ”

Завдання 1. Структуруйте та схарактеризуйте процедуру збирання матеріалу до публічного виступу.

Завдання 2. Ознайомтеся з рекомендаціями, розробленими американськими дослідниками для підготовки до розумових та нервових перевантажень, якими насичена професійна діяльність менеджера, перекладача, журналіста, юриста. поясніть, на тренування саме чого спрямовані наведені рекомендації, і визначте їх роль у творчій діяльності ритора.

Через 5-10 хвилин після пробудження якнайшвидше порахуйте у зворотному порядку від 100 до 1. Потім повторіть алфавіт, придумуючи на кожную букву слово. Якщо ви забули якусь букву або не можете придумати слово, не зупиняйтеся. Тут важливим є темп. Назвіть по 20 чоловічих та жіночих імен. Виберіть будь-яку літеру алфавіту і назвіть 20 слів, які починаються з неї. Заплющити очі і порахуйте до двадцяти. Якщо у вас є час, можна ускладнити завдання. Вам знадобиться друкований текст, ручка, папір і годинник. Виберіть із тексту будь-яке слово.

Поставте годинник на п'ять хвилин і запишіть якнайбільше фраз з обраним словом. Через п'ять хвилин зупиніться і порахуйте до двадцяти. Потім переверніть текст догори ногами і почитайте вголос. Уважно подивіться на знайомий предмет, який є у вашій кімнаті. Заплющити очі й опишіть його по пам'яті. Поглянувши на предмет, визначте пропущені деталі. Опишіть напам'ять обличчя одного із ваших знайомих. При зустрічі з'ясуйте, що ви пропустили. Огляньте кімнату. Заплющивши очі, намагайтеся відтворити все побачене. Щоб не знижувалися творчі можливості мозку, вчені також рекомендують час від часу зраджувати деяким звичкам. Наприклад, чистити зуби, тримаючи щітку лівою рукою, одягати годинника на іншу руку, поміняти дорогу на роботу тощо.

Завдання 3. Прокоментуйте твердження А. Коні і переконайте своїх слухачів, що найменшою в часі має бути саме заключна частина промови. Кінець має бути таким, щоб слухачі відчували і зрозуміли, що далі говорити немає чого.

Завдання 4. Спрогнозуйте можливість використання риторичних запитань, газетних заголовків, прийому драматизації для посилення уваги слухацької аудиторії, перед якою ви виступатимете з питань дитячої та підліткової злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

Афанасьєва Л.І. Основи красномовства. — Вид. 3-е, доп. і переробл. — Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, 2014.

ДО ТЕМИ “ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ”

Завдання 1. Промов'яте фрази “Добрий день!”, “Будьте здорові!”, “Як себе почуваєте?”, “Сьогодні почнеться заняття”, змінюючи їх мелодику: відхиляючи голос вгору, вниз, встановлюючи його на середньому регістрі, а потім – у зворотному напрямку.

Завдання 2. Скажіть слова: *веселий, добре, сонце, змія, голубий, знаєш* так, щоб вимовою їх передати: 1) радість, 2) тривогу, 3) схвильованість, 4) відчай, 5) розчарування.

Завдання 3. Прочитайте такі слова:

а) диктант, дикція, динамо, батист, балерина, апельсин, косинус, дискотека, бинт, лимон, кубинський, холодильник, письменник, яких, густих, стипендія, система, диверсія, інститут, лимонад, ідилія, диктор, титан, стимул, етикет, азимут, резиденція, президент, цитадель, циклон, цитруси, синус, символіст, консиліум, шилінг, джин, джинси, рикша, речитатив, режим, ринг, лиман, єхидна, акин, киргиз,

б) Арктика, Єрусалим, Єгипет, інтелігент, філологічний, технічний, міміка, міраж, піпетка, фіктивний, Вашингтон, Аргентина, Афганістан, письмо, кишень, щипати, мусити, графин, абонемент, акомпанемент, анекдот, вентиляція, хамелеон, пеніцилін, песимізм, лекція, лектор, лектура, математика, тема, фольклор, література, чек, пленум.

Завдання 4. Правильно прочитайте наведені слова і словосполучення, поясніть правила їх вимови. Вкажіть, у яких випадках зі зміною в слові одного голосного або приголосного звука може змінитися семантика слова або словосполучення. Запишіть ці нові мовні одиниці.

У мене грип, обійдемося без ваз, треба ж їх везти, важ хліб, мимохідь, бачу воли, іду полити, підлогу мостити, радість стіна, тікати, стяг, село, лисий, дурити, гребти, клени, повела, повила, не велять, дуб, гриб, завод, сторож, потяг, річ, вовк, квасоля, вій, чітко, чобіт, шовк, рясно, ребро, м'яч, тьмянний, морквяний, подвір'я, одинадцять, ходжу, дзвінок, агрус, гандж, гедзь, гуля, ремігати, пам'ять, м'ясо, голуб'ята, здається, бджола, джерело, саджати, дзига, кукурудза, села, сила, рев, мир, син, милий, диво, тебе, Київ, тихо, билина, клен.

Завдання 5. Перепишіть, прочитайте вголос, правильно наголошуючи наведені слова; поставте наголоси (у тому чисті й дублетні), перевірте їх за словником і з'ясуйте причини допущених вами помилок. Запам'ятайте правильні наголоси.

а) автори, адже, агрономія, алфавіт, аналог, антипатія, апостроф, арахіс, байдуже, бенкет, бешкет, бюрократія, видання, визвольний (рух), визвольник, виразний, відтоді, вірша, вразити, вчення, всередині, вугілля, генезис, громадський, громадянин, гуртожиток,

б) диктори, дефіс, директори́, догмат, донька, дочка, дочиста, екскурс, експерт, епілог, єретик, жадо́ба, жало́ба, жаркий, жевріти, живопис, завдання, завжди, злегка, знаменник, знахідка, зобразити, зокрема, зубожілий, індустрія, іноді, каталог, комбайнер, компроміс, корисний, куліна́рія, літопис,

в) мабу́ть, медикамент, металургія, милосливий, мовчазний, навшпиньки, насамперед, напасть, ненависть, нещодавно, новий, об'єм, одинадцять, опріч, отаман,

г) партнер, пасквіль, повстання, позаторік, подруга, показник, позначка, поміщиця, порядковий, приспів, псевдонім, разом, римлянин, роки, розв'язання, розповісти.

Завдання 6. Утворіть від поданих дієслів іменники (з суфіксом -анн-), поясніть наголос у дієсловах та в іменниках (у випадках дублетних наголосів в іменниках поясніть роль наголосу).

Запитати, пізнати, писати, завдати, виправляти, обрати, вигнати, визнати, видати, виховати, виконати, використати, видихати, викликати, витерти, висипати, виполювати, вигасати, викидати.

Зразок: *запитати –запитання, пізнати –пізнання, писати – писання.*

ЛІТЕРАТУРА

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. – К.: Академія, 2007.

Коваль А.П. Ділове спілкування. – К., 1992.

Єлісєвенко Ю. Ораторське мистецтво - постановка голосу й мовлення. Навчальний посібник / за ред. В.В. Різуна – К.: Агіка, 2008.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007

ДО ТЕМИ “ЧИСТОТА МОВЛЕННЯ”

Завдання 1. Прочитайте. З’ясуйте, що порушує чистоту мовлення в поданих реченнях. Відредагуйте їх і запишіть.

1. У даній брошурі ми розглянули питання, які стоять на порядку денному нашої астрономії. 2. Праця різних працівників розрізняється за її якістю. 3. Я іду, значить, і зустрічаю товариша, а він, значить, і розповідає мені про цю подію. 4 Це, ну, така людина, з якою, ну, цікаво спілкуватися. 5. Твоя основна функція – стежити за дорогою. 6. Мене з вишу за куркулівство викинули – ідіотизм якийсь! Дев’ять років на гімназію витратила і прошу – дочка куркуля! 7. А Феня з Броварів каже: “Кому его нада? Щоб рибйонку голову забивать? Щоб він шизом ставав? Дебілом? Вона і так в нього забита.

Завдання 2. Випишіть з гуморесок Остапа Вишні десять речень з русизмами. З’ясуйте їх уживання.

Завдання 3. Прорецензуйте відповідь на занятті одного з ваших одногрупників. Які помилки ви помітили? Як їх виправити?

Завдання 4. З’ясуйте, чи наведені тексти є достатніми і зрозумілими. За потреби – доопрацюйте текст.

1. У середу о 14 годині в Мармуровій залі відбудеться зустріч із письменником, лауреатом Шевченківської премії Дмитром Павличком.

2. Зустрінемося о шостій годині біля довідкового бюро на вокзалі. Поїдемо поїздом або автобусом: від сьомої до десятої години в нашому напрямку транспорту не густо. Щось знайдемо. Не барись.

3. Приїжджаю двадцять сьомого. Зустрічайте на вокзалі. Ваш Олег.

4. Напровесні крига на озерах “оживає”. Тому риболовля крізь лунки стає небезпечною. Нагадуємо найважливіші правила поведінки на льоду озера: 1) рухатися по льоду треба на широко розставлених ногах, повільно, пробуючи лід перед собою палицею; 2) провалюючись під кригу, треба широко розкрити руки, щоб спертися ними на край криги, і кликати на допомогу.

5. Стоматолог виконує ортопедичні і лікувальні операції якісно і швидко, і за доступними цінами. Постійним клієнтам – знижка.

ЛІТЕРАТУРА

Коваль А.П. Ділове спілкування. – К., 1992.

Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей. – К., 1998.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

ДО ТЕМИ “БАГАТСТВО ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ МОВЛЕННЯ”

Завдання 1. Доберіть до поданих слів усі можливі означення-характеристики. Апетит, аромат, багаття, вишня, вода, жито (жита), запах, колос (колосся), мед, соняшник.

Зразок: *Соняшник (сонях). Великий, високий, вухатий, головатий, гордий, дикий, дорідний, жовтий, жовтоголовий, запізнілий, золотий, золотистий, золотоголовий, квітучий, крилатий, круглий, лапатий, ласкавий, листатий, молодий, німий, обважнілий, пожовклий, похилий, почорнілий, розквітлий, розкішний, розпухлий, самотній, сонний, сонцеликий, стиглий, тонкий, щедрий.*

Завдання 2. Доберіть з довідки лексичні відповідники до наведених перифраз, поясніть функції перифраз, їх стилістичну маркованість.

Лісова принцеса, любителі тихих світанків. Любителі дармової юшки. Другий хліб. Перлина Карибського моря. Машина клімату. Лижна Мекка. Конструктори зерна. Сталевий землекоп. Сонячний камінь. Інженери полів. Інженери людських доль. Нектар гір. Мандрівні Гомери. Біле золото. Зелене золото. Чорне золото. Легені планети. Зелений цех. Синьоока сестра України.

Довідка. Рибалки. Агрономи. Білорусія. Янтар. Кобзарі. Ліс. Ліси. Письменники. Косуля. Картопля. Браконьери. Арктика. Екскаватор. Куба. Селекціонери. Бавовна. Вугілля. Ворохта. Мед.

Завдання 3. Із тлумачного словника української мови (в 11-ти томах) укладіть десять рядів експресивних синонімів з різними суфіксами. Поясніть практичне значення цього явища.

Зразок: *мати – матінка – матуся - матусенька – мамунечка* і под.

Завдання 4. Поставте в кінці кожної репліки відповідний до її інтонації розділовий знак, поясніть всі можливі варіанти інтонації, що можуть бути зумовлені семантико-емоційними видозмінами..

I. – Хто це зробив – Я – Ти

II. – Я давно здав книжку – Як давно – А хіба і не казав – Казав, але не про цю книжку.

III. – Я не знаю чого ви від мене хочете – Не знаєш А якщо подумати – Не здогадуюсь – Не хотілося б нагадувати.

Завдання 5. Розширте текст, зробіть його багатшим, використавши для цього різноманітні мовні засоби (епітети, метафори, порівняння). Порівняйте тексти.

У неділю ми з товаришем пішли в ліс. Там погралися, погодували білочку. У лісі ми зустріли ще кількох однокласників. Разом пішли на ставок і покупалися. Потім пограли в настільний теніс. Надвечір ми повернулись додому в гарному настрої.

ЛІТЕРАТУРА

Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К., 1996.

Коваль А.П. Ділове спілкування. – К., 1992.

Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей. – К., 1998.

Основи мовної комунікації / Укл. Пчелінцева О.Е. – Черкаси: ЧІТІ, 2001.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006.

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

ДО ТЕМИ «ОРАТОР ТА АУДИТОРІЯ»

Завдання 1. Назвіть і схарактеризуйте показники культури мовлення оратора в контексті трьох обов'язкових практичних навичок фахівця: уміння слухати, уміння говорити, уміння переконувати.

Завдання 2. Прокоментуйте твердження П. Сопера, що “мовлення на чверть сприймається зором”, і сформулюйте в контексті цієї думки відповіді вимог до культури мовлення оратора.

Завдання 3. Проілюструйте переконливими прикладами відомий афоризм: “Ми слухаємо не промову, ми слухаємо людину, яка говорить з нами”.

Завдання 4. Складіть невеличкий текст за темою “Одруження як шлюбний договір” у трьох стилістичних варіантах та відповідних жанрах:

- а) офіційне запрошення на весільне свято (офіційно-діловий стиль);
- б) діалог із друзями (розмовний стиль);
- в) повідомлення в газеті (публіцистичний стиль).

З'ясуйте спільне та відмінне у стилістичних варіантах щодо вимог культури мовлення.

Завдання 5. Прокоментуйте основні параметри оцінювання мовної культури оратора. Оцініть свої відповіді (й однокурсників) на семінарських заняттях із фахових дисциплін.

Загальна інформація (Дата публічної промови. Слухацька аудиторія. Вид публічного мовлення. Жанр публічного мовлення. Тема, цілі).

ОЦІНЮВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОРАТОРА

Показники культури мовлення	Оцінка (бали)	Мовленнєві помилки й недоліки
Лексичні показники		
Точність слова		
Виразність слова		
Доступність слова		
Граматичні показники		
Нормативність слововживання, слово- і формотворення		
Правильність побудови фрази		
Зрозумілість синтаксичної структури		
Фонетико-інтонаційні показники		
Правильність наголосу й вимови		
Доцільність і виразність інтонації		
Комунікативність інтонації		
Чіткість дикції		
Середня оцінка (середній бал) рівня мовної культури оратора		

Примітка: якщо бали виставляють за чотирибальною шкалою, отримані оцінювальні результати співвідносять із поданою нижче таблицею.

Рівень розвитку культури мовлення оратора	Підсумковий бал
Висока культура мовлення	4,5 – 5,0
Середня культури мовлення	3,6 – 4,4
Низька культура мовлення	2,8 – 3,5
Дуже низька культура мовлення	2,0 – 2,7

ЛІТЕРАТУРА

Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К., 1996.

Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей. – К., 1998.

Сагач Г. М. Словник основних термінів та понять риторики – К., 2006. – (Б-ка "Златоуст"; Вип. 1.

Основи мовної комунікації / Укл. Пчелінцева О.Е. – Черкаси: ЧІТІ, 2001.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

ДО ТЕМИ “ПСИХОЛОГІЯ В ОРАТОРСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ”

Завдання 1. З’ясуйте ситуації (стиль мовлення), за яких є доречним та доцільним використання наведених нижче одиниць мовного етикету. Складіть діалоги з 2-4 реплік для ілюстрації ситуацій спілкування.

Шановні колеги! Високоповажні гості! Шановний суд! Панове судді! Вельмишанований пане генерале! Дорогі друзі! Щиро вітаємо вас... Панове присяжні засідателі! Високо достойний пане професоре! Щиро дякую Вам. З Новим роком! Добридень! Добраніч! До побачення! На все добре! Прошу вибачити! Наполегливо прошу Вас. Прошу Вашої підтримки. Допоможіть, будь ласка! Дякую за увагу! Бажаю успіхів і плідної праці!

Завдання 2. Складіть план усної промови, квінтесенцією якої є наведений афоризм. Доберіть приклади з художньої літератури для ілюстрування наведеного афоризму.

Ніяким удаванням не можна ані сховати любов там, де вона є, ані виявити там, де її немає (Ларошфуко).

Завдання 3. З’ясуйте, яких із наведених фраз слід уникати мовцеві й чому. Визначте найоптимальніші початки фраз для активізації уваги слухачів.

Ви маєте все ж таки визнати... Я дійшов такого висновку... Для мене є цікавим... Коли-небудь ви зрозумієте, що... Я вважаю, що ... Ви, безумовно, що про це не думали... Хоча вам це й невідоме... Я вам допоможу... Зараз я вам, нарешті, доведу і це... Найвірогідніше, що ви про це не чули...

Чи не думаєте ви, що... Вам буду цікаво дізнатися, що... Ваше вітання полягає у тому, що... Чи згодні ви з тим, що... Чи не задумувалися ви, що Вам, безумовно, цікаво, що... Як ви знаєте,... Ви зможете досягти... Зараз ви зможете переконатися у... Ви, мабуть, уже про це чули...

Завдання 4. Проілюструйте яскравими прикладами, насамперед з обраної професії, сильні доводи (якщо опонент вимушений погодитися із доказом без будь-яких уточнень) та слабкі доводи (якщо доказ легко заперечується опонентом і це важко спростувати).

Завдання 5. Пригадайте, який прийом риторичного таланту дозволив Остапові Бендеру так вплинути на васюкінських шахістів, що вони з синівською любов’ю слухали його про перспективи розвитку Васюків.

ЛІТЕРАТУРА

- Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007.
- М'ясоїд П.А. Загальна психологія. — К., 2000.
- Онуфрієнко Г.С. Риторика. — К., 2007.
- Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. — Харків: Право, 2013.
- Панкратов В.Н. Манипуляції в общении и их нейтрализация: Практическое руководство. — М.: Изд-во Института Психотерапии, 2000.
- Пиз А. Язык телодвижений. — Новгород, 1992.
- Таранов П.С. Приёмы влияния на людей. — Симферополь, 1997.
- Іржі Томан. Мистецтво говорити. — К., 1996.
- Коваль А.П. Ділове спілкування. — К., 1992.
- Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей. — К., 1998.
- .

ДО ТЕМИ “ПОЛЕМІКА”

Завдання 1. Відомо, що саме в молодіжному середовищі найчастіше зустрічається так званий “спір заради спору”, коли для його учасників є байдужим, про що сперечатися, з ким, навіщо, бо для них головне – виявити красномовство, доводячи, що біле є чорним, а чорне – є білим. Схарактеризуйте функції такого спору й причини поширеності його серед молоді.

Завдання 2. Аргументуйте, наводячи переконливі приклади, думку, що успіх суперечки, її конструктивний характер значною мірою залежить від складу полемістів, рівня їх загальної та професійної культури, ерудиції, компетентності, життєвого досвіду, знання полемічних прийомів та правил публічного спору.

Завдання 3. Поясніть, як ви розумієте поняття “коректні полемічні прийоми”. Наведіть переконливі приклади з обраної професії.

Завдання 4. З’ясуйте, який полемічний прийом (коректний / некоректний) та як саме ілюструє наведена фраза. Наведіть аналогічні приклади.

Грабіжник не бажає придбати нічого поганого; придбання хорошого є справа хороша; отже, грабіжник бажає хорошого.

Завдання 5. Ознайомтеся з матеріалами таблиці “Магічні словесні формули в полеміці”, правильно з’ясуйте мету і ситуації використання висловів та доповніть таблицю без порушення відповідності між її розділами.

Магічні словесні формули в полеміці

Словесні формули	Мета й ситуації використання
Та що ви? О, так! Оце так!	???
Так-так! Ну і що! Ба-а!	???
Ну, ще б пак! Як би не так! І це все?	???

Завдання 6. Прокоментуйте наведені твердження в контексті мети й правил ведення спору. Висловте власну точку зору.

Суперечник, який виявляє ваші помилки, корисніший для вас ніж товариш, який намагається їх приховати (Леонардо до Вінчі)

Краще поступитися дорогою собаці, ніж допустити, щоб він укусив вас. Навіть убивство собаки не вилікує укусу (А. Лінкольн)

Коли визнаєш свої помилки, маєш шанс їх виправити (Р. Бернс)

Завдання 7. Сформулюйте закон тотожності полемічних розмірковувань, спираючись на українську приказку “Один про Хому, а інший про Ярему”. Наведіть ситуації, за яких використовують цю приказку, і з’ясуйте наслідки, до яких веде недотримання у полеміці цього важливого закону.

Завдання 8. Прокоментуйте в контексті ознак ораторського таланту полеміста закон протиріччя, вперше сформульований Аристотелем як основний принцип мислення і возведений у закон логіки:

“Дві протилежні думки про один і той же предмет, узятий в один і той же час та в одному й тому відношенні, не можуть бути одночасно істинними”.

Проілюструйте прикладами твердження, що логічне протиріччя є недопустимим у науковому, політичному, судовому спорі.

ЛІТЕРАТУРА

Хоменко І.В. Еристика: теорія та практика суперечки. – К., 2007.

Ботвіна Н. Міжнародні традиції: мова та етика ділової комунікації. – К., 2000.

Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Деловая риторика: Учебное пособие для вузов. – Ростов н/д: Изд. центр «МарТ», 2001.

Гойхман О.Я., Надеина Г.М. Речевая коммуникация: Учебник для студентов вузов. – М., 2001.

Зарецкая Е.Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации. – М., 1998.

Вагапова Д.Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах. – М.: Цитадель, 1999

Таранов П.С. Приёмы влияния на людей. – Симферополь, 1997.

Таранов П.С. 500 шагов мудрости. – В 2-х т. – Донецк, 1996.

Таранов П.С. Секреты поведения людей. – М.: Фаир-пресс, 2002.

Требін М.П., Клімова Г.П. (ред.) Ораторське мистецтво. – Харків: Право, 2013.

Використана література

Сагач Г.М. Риторика : Навч. посіб. для серед. і вищ. навч. закл. України – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – 2-е вид., переробл. і доп. – К. : Вид. Дім "Ін Юре", 2000.

Таранов П.С. Искусство риторики. – Симферополь, 2001.

Колотілова Н.А. Риторика. Навч. посібник. — К.: Центр УЛ, 2007.

Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2007.

Іржі Томан. Мистецтво говорити. – К., 1996.

Коваль А.П. Ділове спілкування. – К., 1992.

Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей. – К., 1998.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібник. – Київ: Вища школа, 2006